

7. 7.Словник іншомовних слів / [за ред. член. кор. АН УРСР О.С. Мельничука]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1974. – 776 с.
8. Социальная психология личности в вопросах и ответах : учеб. пособ. / [под ред. проф. В.А. Лабунской]. – М. : Гардарики, 2001. – 397 с.
9. Управление человеческими ресурсами / [под ред. М. Пула, М. Уорнера]. – СПб. : Питер, 2002. – 1200 с.

САЄНКО Н.В.

ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ В ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В останні десятиріччя у суспільній свідомості відбулись зрушення, що викликали, зокрема, і просування в розумінні всього комплексу питань, пов'язаних з освітою. Прояви цього процесу глибокі та різноманітні. Вони включають орієнтацію на всебічний розвиток, проблемне навчання, увагу до філософського, методологічного й теоретичного осмислення педагогічної науки і практики. Сюди ж належить і культурологічний підхід до побудови концепції змісту освіти, який найбільшою мірою відповідає установкам гуманістичного мислення. Це концепція змісту освіти, яка розглядає її як педагогічно адаптований соціальний досвід людства, ізоморфний, тобто тотожний за структурою (зрозуміло, не за обсягом) людській культурі у всій її структурній повноті [1].

Необхідність тісного зв'язку освіти та культури підкреслюється в працях багатьох дослідників минулого й сучасності, а саме С. Гессена, П. Наторпа, М. Бахтіна, Л. Виготського, І. Зязюна, О. Газмана, Є. Бондаревської, С. Гончаренка, М. Заковича та інших.

Проте роль культури в професійній підготовці студентів ВТНЗ розкрита недостатньо і потребує подальшого аналізу й осмислення, тому що професійна вузівська освіти з її занадто вузькою спеціалізацією вже не виконує своєї головної функції – формування фахівця-інтелігента, який має систему якостей, що дають змогу особистості виконувати функції носія культури, духовності, усвідомлювати перевагу загальнолюдських цінностей.

Метою статті є визначення місця культури в сучасній системі вищої професійної освіти та аналіз стану загальнокультурної підготовки майбутніх фахівців.

Взаємозв'язок культури й освіти, принцип культуровідповідності освіти знаходили своє обґрунтування у працях відомих педагогів минулого. Одним із них був російський вчений-педагог, філософ С. Гессен (1887–1950). Його праця, визнана педагогічною громадськістю однією з кращих у ХХ ст., “Основи педагогіки. Вступ до прикладної філософії” значною мірою присвячений проблемі взаємозв'язку культури й освіти. Він прямо стверджує, що “... про освіту у справжньому розумінні слова можна говорити лише там, де є культура” [2, с. 36–37]. Завдання освіти він вбачав у залученні людини до культурних цінностей науки, мистецтва, моралі, економіки тощо. Лише так відбувається перетворення природного індивіда в культурну людину.

Одним із джерел створення теоретичних засад культурологічного підходу до освітньо-виховної діяльності може бути педагогічна спадщина П. Наторпа [3]. Він розглядає проблему взаємодії культури й освіти як невід’ємну складову педагогічної діяльності. Домашнє і шкільне виховання автор вважав фундаментом культури народу. Назвати ж народом можна лише культурне, вільне товариство. “Як чиста дія музичної гармонії зумовлюється чистотою і самостійністю окремих звуків, із злиття яких вона складається, так і внутрішнє єднання багатьох людей... зумовлюється врешті-решт культурою кожної окремої особистості”, – писав автор. Через залучення до культури індивід поєднується із суспільством. У цьому полягає соціальний аспект. На думку П. Наторпа, педагогіка має потурбуватись про забезпечення розвитку кожної індивідуальності. Адже індивідуальність повинна і може в кінцевому підсумку розвивати себе сама, а не лише реагувати на виклики ззовні. Разом із тим виявити себе індивідуальність може тільки як суспільна і людська цінність.

Фундатором школи вищого типу в Україні – колегіуму, як називали такі заклади в Західній Європі й Україні XVII–XVIII ст., був Петро Могила (1597–1647). Вже тоді особливого значення він надавав розвиткові освіти, науки, культури, підвищенню духовного рівня українського народу. Таким чином, є очевидним, що тоді, коли система освіти в Україні формувалася й розвивалась, мета освіти, яка полягала в тому, щоб виховати високодуховну людину, навчити її жити праведно, не змінювалась, а дедалі утверджувалась і зміцнювалась.

Питання про зв’язок освіти та культури є одним із основних питань сучасної дидактики, як вважає А. Данилюк, відзначаючи той факт, що культурна домінанта була нехарактерна для традиційної освіти. Перехід освіти в новий культурний вимір змінив традиційне уявлення про сутність і функції освіти. У розглянутому аспекті серед найбільш значущих напрямів у вітчизняній педагогіці вчений виділяє в першу чергу “розуміння освіти як культуроутворювального середовища, малої культури, культурного мікрокосму” і робить висновок про те, що “освітня система конгруентна культурі, деякому її фрагментові або видові культурної діяльності” [4, с. 270].

“Слова “культура” й “освіта” – вважає В. Слободчиков, – тісно пов’язані одне з одним. Культурна людина – це освічена людина, вихована на основі образу Людини, ідеалу даної культури. Освіта як навчання, виховання, формування є основною культурною формою людського існування, вона лежить у його основі” [5, с. 13].

Відома у наукових колах дослідниця в галузі культурології освіти Н. Крилова підкреслює, що культура є умовою освіти, і освіта є умовою існування культури [6, с. 217]. Без цього взаємозв’язку вони немислимі. Разом із тим визнання факту взаємозв’язку – це лише перший крок до вирішення проблеми розвитку культурологічного підходу до навчання і виховання, організації життєдіяльності навчального закладу. *Є необхідність глибокого осмислення сутності культурної парадигми освіти, визначеності в основних поняттях культурології освіти.*

Практично всі законодавчі документи в Україні останніх років у сфері освіти приділяють підвищену увагу загальнокультурному розвитку тих, хто на-

вчається, залученню їх до загальнолюдських цінностей і міжнародної співпраці, яка неможлива без знання мов і культур інших народів.

Закон України “Про освіту” характеризує освіту як основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня.

У більшості документів стосовно вищої освіти йдеться про те, що виховна роль вищих навчальних закладів полягає в залученні академічної спільноти до світової культурної спадщини та формування національної складової світогляду. Це включає: формування високого рівня освіченості, вихованості, духовності, виховний процес має базуватися на універсальних людських цінностях та мати яскраво виражений національний характер.

Роль культури в сучасній освіті розкрито також у більшості останніх *міжнародних документів* про освіту. Як зазначено у преамбулі “Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи”, яка була прийнята учасниками Всесвітньої конференції з вищої освіти, що відбулася у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі 5–8 жовтня 1998 р., вища освіта і наукові дослідження в сучасних умовах виступають найважливішими компонентами культурного, суспільно-економічного й екологічного сталого розвитку людини, співтовариств і націй, у зв’язку з цим перед вищою освітою постали грандіозні завдання, які вимагають її найрадикальнішого перетворення й оновлення. Цей процес спрямований на те, щоб сучасне суспільство, яке сьогодні переживає глибоку кризу цінностей, могло вийти за межі суто економічних підходів і сприйняти глибші аспекти моралі й духовності.

Про ідеал, яким має керуватися вища школа у процесі виховання особистості студентів, пише і Т. Ярошевський: “Не обмежений і односторонній *Homo faber*, якого було позбавлено інших можливостей розширення світогляду, за винятком, можливо, примітивних розваг і так званої масової культури; і тією ж мірою духовно скалічений, такий, що веде паразитичний спосіб життя й уражений невиліковним нарцисизмом *Homo ludens*, або ізольований від суспільства у своїй ученій самоті *Homo sapiens*, *Homo economicus* (*Homo technicus* або *Homo politicus*), який сам себе спалює геркулесівською діяльністю, а іноді зачаровується баченням суспільства, яким маніпулює; а такий, який є їхнім діалектичним запереченням, а також такий, який синтезує спадкоємність, універсальний, готовий до творчої активності, гармонійно дієвий, – він реально оцінює і постійно шукає все досконаліші моральні цінності, чітко уявляє напрями своєї діяльності, багато переживає і відчуває, знаходить багато спільного з адекватним йому колективом і реалізує за його допомогою свої таланти, свою індивідуальність – *Homo creator*” [7, с. 9].

Формування такої особистості можливо лише за умови інтеграції природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання, завдяки якій виявляється вплив фундаментальних законів природи на побутове життя людини, її творчість, працю і поведінку. Синтез природничо-наукового і гуманітарного знання

позитивно впливатиме на процес взаємодії інтелектуальної, емоційної і вольової сфер людини.

Такий підхід збігається з самою ідеєю університету. Прагнення вищої школи в умовах постіндустріального етапу цивілізаційного розвитку суспільства усвідомити своє місце і визначити нову роль у світі, що змінюється, викликало “масовий” перехід ВНЗ у вищий ранг – інститути перетворюються в університети або академії, педінститути – в університети або педагогічні університети, політехнічні інститути – в технічні університети тощо. Це прагнення підтримується також збільшенням суспільного попиту регіонів на нову роль ВНЗ як центру науки, освіти, культури і виховання.

Разом з тим перехід ВНЗ у новий ранг стає закономірним і обґрунтованим тільки тоді, як відзначає А. Юрков, коли головні сторони його діяльності функціонують за університетськими принципами, висунутими свого часу ще В. Гумбольдтом: заперечення примітивного утилітарного погляду на освіту, коли знання цінують не заради нього самого, а тільки у вигляді його практичної користі; застереження від пріоритету емпіричної науки – “зарозумілості дослідного знання”; гуманітарність освіти, без якої не може бути освіченої особистості [8, с. 24–28].

Проте, як свідчить аналіз культурологічної підготовки студентів ВТНЗ, вона поки що не задовольняє сучасних потреб суспільства.

Студентам старших курсів ВТНЗ було запропоновано відповісти на запитання, якою мірою вони задоволені загальнокультурною підготовкою, яку вони здобули у ВТНЗ, вибравши із варіантів “повністю задоволений”, “скоріше задоволений”, “скоріше не задоволений”, “зовсім не задоволений”, “важко відповісти”. 68% опитаних вибрали варіант “скоріше не задоволений”, що є свідченням того, що збільшенням кількості дисциплін гуманітарного циклу проблему гуманітарної підготовки не розв’язати – необхідно або підвищувати якість їх викладання, або шукати нові підходи до її здійснення.

Цей висновок підтверджується результатами іще одного опитування. Студентам запропонували із ряду варіантів обрати джерела культурної інформації, які мають на них найбільший вплив (бібліотека, Інтернет, ЗМІ, заняття у ВНЗ, виховні заходи у ВНЗ, спілкування з сім’єю, спілкування з однолітками). Пріоритети вишикувалися у такій послідовності: ЗМІ, спілкування з однолітками, Інтернет, спілкування з сім’єю, заняття у ВНЗ, виховні заходи у ВНЗ, бібліотека, що ще раз підтверджує той факт, що ВНЗ приділяють підвищенню культурного рівня своїх вихованців недостатньо уваги.

Велику роль у прилученні студентської молоді до культури відіграє створення у ВНЗ культуровідповідного середовища. За вектором впливу на особистість освітнє середовище може як сприяти, так і перешкоджати процесові становлення особистості. Тому середовище з творчими можливостями – це середовище гуманітарне, не кожне освітнє середовище може бути гуманітарним. Творчі можливості середовища переходять з потенційного в актуальний стан залежно від активності людей і характеру використання компонентів середовища в процесі його освоєння і перетворення. Необхідно створювати умови, що дають змогу вихованцю брати “участь у культурі” (категорія, введена

А. Гофроном). Це означає залучення індивіда в культурну діяльність, що сприяє перетворенню знань про культуру в етично-естетичні переконання, в норми і принципи духовного життя, в уміння та навички креативної діяльності.

Висновки. Якість людської особистості стає головною і вищою метою в системі національних інтересів багатьох країн, тому завданням людства початку третього тисячоліття є якісне перетворення самої людини через розвиток освіти і культури, розкриття її творчих здібностей.

У роботі простежено зв'язок освіти та культури й визначено, що освіта як навчання, виховання, формування є основною культурною формою людського існування. Підкреслюється, що посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складових освіти є визначними тенденціями розвитку освітньої системи більшості країн світу, що зафіксовано у багатьох останніх документах стосовно освіти. Зазначено, що є недоліки у культурологічній підготовці студентів, які вимагають осмислення та ретельного аналізу для їхнього усунення. Одним із шляхів вирішення проблеми формування фахівця з розвинутою загальнокультурною компетентністю є створення культуровідповідного середовища у ВНЗ.

Література

1. Краевский В.В. Содержание образования: вперед к прошлому / В.В. Краевский. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 36 с.
2. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 447 с.
3. Культура народа и культура личности. Шесть лекций П. Наторпа, проф. Марбургского Университета. – СПб. : Изд. О. Богдановой, 1912. – 204 с.
4. Данилюк А.Я. Теоретико-методологические основы проектирования интегральных гуманитарных образовательных пространств : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / А.Я. Данилюк. – Ростов н/Д, 2001. – 36 с.
5. Слободчиков В.И. Психология человека: Введение в психологию субъективности / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М. : Школ-Пресс, 1995. – 384 с.
6. Крылова Н.Б. Культурология образования / Н.Б. Крылова. – М. : Народное образование, 2000. – 272 с.
7. Ярошевский Т.М. Размышления о практике / Т.М. Ярошевский. – М. : Прогресс, 1976. – 309 с.
8. Юрков А.М. Принципы образования университетского типа / А.М. Юрков // Университеты как центры образования, науки и культуры в регионе / [ред. кол. : А.Н. Тихонов, В.А. Садовничий и др]. – М., 1995.

СЕВЕРІНА Т.М.

ЦІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Сучасна педагогічна теорія та практика має на меті підготовку кожного студента до цілеспрямованого особистісного саморозвитку протягом усього життя, що забезпечить високу якість його професійної діяльності, а також реалізацію гуманістичних цілей педагогіки. Така освітня мета зумовлена соціальним замовленням на підготовку професіоналів, здатних самостійно й активно діяти, приймати рішення, швидко адаптуватися до мінливих умов життя. З